

STUDIU PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA
PENTRU PROGRAMUL

FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
MEGŐRZÉSÉRE

**“OCROTIREA ȘI CONSERVAREA IMAGINII SATULUI
HARGHITEAN”**

“HARGITA MEGYEI FALUKÉPVÉDELMI PROGRAM”

**SATUL BETEȘTI – LOC. CRISTURU SECUIESC
BETFALVA – SZÉKELYKERESZTÚR**

Beneficiar /Megrendelő:

Județul Harghita – Consiliul Județean Harghita
Hargita Megye – Hargita Megye Tanácsa

decembrie 2015 – februarie 2016

2015 december – 2016 februar

FOAIA DE CAPAT/BEVEZETŐ

Denumire proiect: STUDIU PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA PENTRU PROGRAMUL "OCROTIREA ȘI CONSERVAREA IMAGINII SATULUI HARGHITEAN"

Tervmegnevezés: HARGITA MEGYEI FALUKÉPVÉDELMI PROGRAM: FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK MEGŐRZÉSÉRE

Amplasament: județ Harghita, loc. Cristuru Secuiesc, sat Betești

Helyszín : Hargita megye, Székelykeresztúr, Betfalva

Beneficiar: Consiliul Județean Harghita

Megrendelő: Hargita Megye Tanácsa

Coordonator proiect: S.C. TOPOPREST S.R.L., arh. Bălan Ioan

Tervkordinátor:

Specialiști RUR / szakértők:

arh. Bălan Ioan

Specialiști DMI / Műemlékvédelmi szakértők:

arh. Máthé Zoltán

Elaborator studiu / Tanulmány készítője:

S.C. TOPOPREST S.R.L., S.C. YOUPLAN S.R.L.-D., S.C. ARC STUDIO S.R.L.

Proiectanți / Tervezők:

urb. Timotei Fecioru

urb. peis. Blága Botond

urb. peis. Ioana Alexandra Mircea

urb. Andrei Ștefan Săbău

Nr. proiect / Tervszám: 28656/96/2015

Data / Dátum: 12. 2015 - 02.2016

Faza / Tervfázis: Studiu / Tanulmány

BORDEROU GENERAL/TARTALOMJEGYZÉK

1. Piese scrise/ Írott rész

- Pagina de titlu, lista de semnături / Címlap
- Borderou / Tartalomjegyzék
- Memoriu – concluzii privind cartarea satului harghitean și patrimoniul material local/
Következtetések – a falu helyi örökségének feltérképezése
- Tabelul de evaluare /Értékelő táblázat
- Fișe de cartare /Értékelő adatlap
- Regulament local de urbanism privind ocrotirea imaginii satului /
A faluképvédelmet elősegítő helyi urbanisztikai szabályzó

2. Piese desenate / Rajzolt rész

- Localizare în județ / Elhelyezkedési térkép
- Hărți istorice/Történelmi térképek
- Plan de situație / Helyszínrajz
- Peisaj teritorial / Környező táj
- Analiza peisajului / Tájélemzés
- Reglementări urbanistice/Urbanisztikai szabályzó

3. DVD

Piese scrise/ Írott rész

- Memoriu – concluzii privind cartarea satului și patrimoniul material local
Következtetések – a falu helyi örökségének feltérképezése
- Tabelul de evaluare /Értékelő táblázat
- Fișe de cartare / Értékelő adatlap
- Regulament local de urbanism privind ocrotirea imaginii satului /
A faluképvédelmet elősegítő helyi urbanisztikai szabályzó

Piese desenate

- Localizare în județ / Elhelyezkedési térkép
- Hărți istorice/Történelmi térképek
- Plan de situație / Helyszínrajz
- Peisaj teritorial / Környező táj
- Analiza peisajului / Tájélemzés
- Reglementări urbanistice/Urbanisztikai szabályzó

Fotografii

- Fotografii elemente valoroase / Értékes elemeket tartalmazó fotók
- Fotografii / fotók

**STUDIUL PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA
PENTRU PROGRAMUL**

**FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
MEGŐRZÉSÉRE**

MEMORIU – BETEȘTI – LOC. CRISTURU SECUIESC

MŰLEÍRÁS – BETFALVA – SZÉKELYKERESZTÚR

CUPRINS / TARTALOMJEGYZÉK

- 1. SCOPUL STUDIULUI / A TANULMÁNY CÉLJA**
- 2. DATE DESPRE LOCALITATE / A TELEPÜLÉS LEÍRÁSA**
- 3. STRUCTURA ȘI TIPUL LOCALITĂȚII / A TELEPÜLÉS TÍPUSA ÉS SZERKEZETE**
- 4. CONCLUZIILE TABELULUI DE EVALUARE / KÖVETKEZTETÉSEK – ÉRTÉKELŐ TÁBLÁZAT**
 - A. Locuințe/obiective de utilitate publică / Lakóházak és középületek**
 - B. Șuri / Csűrök**
 - C. Porți / Kapuk**
 - D. Împrejmuiri / Kerítések**
 - E. Fântâni / Kutak**
 - F. Clădiri anexe pentru utilaje, clădiri anexe pentru depozitare, cuptoare, wc in curte, stup de albine, morminte și opere comemorative de război
Melléképületek, tározók, kemencék, árnyékszék, méhkaptár, hadisírok és megemlékező alkotások**
- 5. MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE / MŰEMLÉKEK ÉS RÉGÉSZETI HELYEK**
- 6. ELEMENTE PROPUSE PENTRU PROTECȚIE LOCALĂ / HELYI VÉDELEMRE KIJELÖLT ELEMENK**
- 7. ELEMENTE VALOROASE / ÉRTÉKES ELEMENK**

**STUDIUL PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA
PENTRU PROGRAMUL**

**FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
MEGŐRZÉSÉRE**

MEMORIU – BETEȘTI – LOC. CRISTURU SECUIESC

MŰLEÍRÁS – BETFALVA – SZÉKELYKERESZTÚR

1. SCOPUL STUDIULUI / A TANULMÁNY CÉLJA

Motto: "Cea mai interesantă zonă, aflată pe aceste granițe, este frumoasa țară a secuilor, cel care este cel mai puțin cunoscut, despre care și noi însuși știm puține lucruri. Prin urmare a fost o nevoie urgentă de a descoperi și descrie"

Mottó: „És éppen ezen véghatárainkon fekvő legérdekesebb terület, a szép Székely föld az, mely legkevésbé van ismerve, melyről önmagunk is legkevésbé tudunk. Égető szükségévé vált tehát annak felkutatása és ismertetése” (Orbán Balázs)

Obiectul studiului este identificarea elementelor valoroase care fac parte din patrimoniul material al satului și alcătuirea unui regulament local de urbanism care să protejeze specificul locului. Pentru aceasta sunt inventariate toate casele, șurele, porțile, împrejmirile, fântânile, spațiile verzi, clădirile anexe pentru utilaje, clădirile anexe pentru depozitare, cuptoarele, wc-urile în curte, stupii de albine, mormintele și operele comemorative de război. Se realizează o bază de date, structurată pe trei categorii: tipologie, originalitate și stare de degradare. Pentru componentele valoroase ale patrimoniului material local se vor realiza fișe de cartare și relevee sumare.

A felmérés célja: azonosítani az értékes elemeket, amelyek az itteni falvak anyagi örökségének részeit képezik, valamint egy helyi urbanisztikai szabályzat létrehozása, mely a helyi jellegzetességek megvédésére fektet hangsúlyt. Ennek érdekében leltárba vesszük az összes házat, csúrt, kaput, kerítést, zöldrevezetést, melléképületet, kemencét, árnyékszékét, méhkaptárt, hadisírokat és megemlékező alkotásokat. Készül egy adatbázis három kategóriába rendezve: tipológia, eredetiség és állapot. A helyi anyagi örökség értékes komponenseiről értékelő adatlap és vázlatos felmérés készül.

Scopul nostru este, în afară de a înțelege satul și de realiza diferite propuneri, atragerea atenției asupra distrugerii elementelor arhitecturale valoroase caracteristice satului secuiesc, respectiv: porți secuiești; porți din zidărie cărămidă sau piatra cu închidere pe întreaga deschidere;

prispes sculptate; învelitori din țiglă sau șindrila, etc – care au un rol important în definirea peisajului. Dispariția treptată a șurelor și a caselor vechi secuiești și înlocuirea acestora cu intervenții noi, stridente, atipice, face ca satul să piardă din caracterul original. În calitate de elaboratori ai acestui studiu, considerăm ca o datorie imensă semnalarea și luarea de măsuri împotriva pericolului de a deteriora și pierde bogăția culturală și arhitecturală a satelor secuiești.

Munkánk célja a megismerésen, ismertetésen és javaslatokon túl a figyelemfelkeltés a székely falukép értékes, jellegzetes elemeinek pusztulását illetően: a faragott székelykapuk, kőből, téglából falazott, vaskos, cseréppel fedett vagy ívvel lezárt udvarházakra jellemző kapuoszlopok, a

faragott tornácok, a kézzel vetett cserép, vagy zsindellyel fődött magas szögű tetők, melyek tájmeghatározó szerepe is rendkívül fontos, valamint az egyre fogyó csűrök, melyek mesteri faszervezete, látványos tömege nélkül nem székely falu többé a falu. E tanulmány szerzőiként, úgy gondoljuk, kötelességünk jelezni és lépéseket tenni annak irányába, hogy megakadályozzuk e kultúrában és építészeti értékekben gazdag falvak pusztulását.

2. DATE DESPRE LOCALITATE / A TELEPÜLÉS LEÍRÁSA

Localitatea Betești este situată pe malul drept al Târnavei Mari, în S-V județului Harghita, aproape de granița cu județul Mureș, în Depresiunea Cristurului Secuiesc. Face parte din lanțul deluros al Subcarpaților Transilvaniei, la o altitudine de cca 400, învecinându-se cu grupa Subcarpaților Târnavei Mici. Până în anul 2004 a aparținut de comuna Mugeni, după care a intrat în administrația orașului Cristuru Secuiesc, față de care se află poziționat în partea de est. Topoclimatul local depresionar favorizează apariția inversiunii termice, caracterizat prin staționarea maselor de aer rece în sezonul de iarnă, ceea ce duce la scăderea temperaturilor locale cu câteva grade față de restul zonei, precum și un grad mai mare de nebulozitate și ceață.

Localitatea Betești are o un profil economic mixt, axat pe 3 sectoare: agricultură și creșterea animalelor, exploatarea și prelucrarea lemnului și servicii –turism, zona prezentând mai multe situri arheologice și clădiri valoroase – biserici, conace și case tradiționale.

Betfalva a Nagy-Küküllő jobb partján fekszik, a Hargita megye dél-nyugati részén, majdnem a Maros megyei határnál, a székelykeresztúri medencében. Az erdélyi Szubkárpatok dombláncának a része, mintegy 400 m tengerszint feletti magasságban található és a Szubkárpatok Kis-Küküllőjével szomszédos. 2004-ig Bögöz község része volt, majd később a tőle északra lévő Székelykeresztúrhoz tartozott már közigazgatásilag. A helység mikroklímája kapcsán elmondható, hogy egy alacsony légnyomású terület, mely előtérbe helyezi a hőszigetelést, úgy hogy hideg légtömegeket állandósít a téli időszakokban, ez pedig a hőmérséklet csökkenéséhez vezet a környező településekhez képest és ez nagyobb fokú felhőzetet és ködöt is jelent.

Betfalva gazdasági profilja vegyes: foglalkoznak mezőgazdasággal, az állatállománnyal, fafeldolgozással és a turizmussal, mint szolgáltatással, mivel a térség több régészeti lelőhellyel és értékes épületekkel dicsekedhet (templomok, kúriák és hagyományos házak).

Zona ocupată azi de Betești a fost locuită încă din epoca bronzului, în localitate fiind descoperite urme arheologice ale culturii Wietenberg. Localitatea în sine a luat naștere aproximativ în secolul XIV, concentrându-se, ca mai toate așezările din acea vreme în jurul unei parohii. Una din hărțile pe care apare este Harta Iosefină a Transilvaniei, de la sfârșitul sec. al XVIII-lea. În prezent orașul numără în jur de 650 de locuitori și este în dezvoltare datorită apartenenței de Cristuru Secuiesc.

Betfalva jelenlegi területe már a bronzkorban is lakott volt, a helységet a Wietenberg kultúra régészeti nyomai alapján fedezték fel. Maga a falu a XIV.században alakult meg, -mint akkor minden település- egy plébánia körül. Az egyik első térkép, amelyiken fel van tüntetve, az az erdélyi jozefiniánus térkép, ez időben a XVIII.század vége fele tehető. Jelenleg kb. 650 lakosa van és folyamatosan növekszik ez a szám Székelykeresztúr jelenlétének köszönhetően.

3. STRUCTURA ȘI TIPUL LOCALITĂȚII / A TELEPÜLÉS TÍPUSA ÉS SZERKEZETE

Satul Betesti este un sat de vale cu o structură regulată, cu dezvoltare liniară, în lungul drumului principal ce străbate așezarea pe direcția E-V și a unei ramificații paralele cu acesta. În prezent însă tipologia tradițională este în curs de schimbare, pe măsura ce economia locală se dezvoltă și apar noi și noi funcțiuni: fabrici, depozite ce diversifică peisajul tradițional. Clădirile cu destinație publică sunt dispersate în teritoriul localității, cele de producție fiind amplasate în zona periferică. Construcțiile sunt dispuse pe un parcellar tip bandă (dreptunghiular în cazul noilor parcelări), cu casele dispuse pe ambele laturi, cu poziționarea preponderent perpendiculară pe axul drumului. Această poziție pe lot generează un front stradal în pieptene (pe alocuri neregulat), ritmat uneori de porți tradiționale, precum și de construcțiile noi cu destinație rezidențială sau de producție/servicii. Șura are o poziție transversală, paralelă cu strada, separând curtea în două spații. Alte clădiri gospodărești precum anexe pentru depozitare și WC-uri de curte sunt dispuse în zonele dinspre spatele loturilor, în timp ce fântânile, cuptoarele și bucătăriile de vară sunt în curtea din față. **Rezultă că, deși peisajul general al localității suferă schimbările inerente dezvoltării economice ale secolului al XXI-lea, celula de bază a satului, gospodăria rămâne în cea mai mare parte nealterată ca tipologie, păstrându-și elementele clasice: șura, poarta, fântâna, bucătăria de vară, cuptorul și alte anexe, în aceeași formulă de organizare internă caracteristică satului.**

A település formáját tekintve Betfalva hosszanti/útmenti, a faluszerkezetet meghatározó, többnyire szalagtelkes/ nadrágszíjparcellákkal. A főtengety, kelet-nyugat irányú, a falu meghatározó tengelye, vele párhuzamos mellékutcával (másod-tengely), melyből leágaznak kisutcák, néhol zsákutcák. Jelenleg azonban a helyi gazdasági növekedéssel párhuzamosan átalakulóban van (ami nem meglepő, hisz a város nagy hatást gyakorol rá). Új funkciók jelennek meg: gyárak, hangárok, tisztító egységek, melyek nagyban befolyásolják a tájképet.

A középületek szétszortant helyezkednek, mivel a falu nem rendelkezik jól behatárolt központi résszel, az ipari egységek pedig a periférián. A házak elhelyezése a parcellán többnyire utcafronti. Ez az elhelyezés a parcellán egy szabályos utcafrontot, valamint a bejárati kapuk, valamint más új funkciók által egy ütemezett dinamikát eredményez, néhol nagyobb megszakításokkal. A csűr keresztirányban helyezkedik, két részre osztva az udvart. Egyéb gazdasági épület a ház meghosszabításában található, vagy az utcafronton, mint pl: kemence, kút, különösen a sütő (nyári konyha) esetében. Mindez tükrözi, hogy jelenleg a falu kénytelen változásokat elviselni, mégis a hagyományos porta nagyrésze érintetlen marad, megőrzi az eredeti tipológiát, beleértve a klasszikus elemeket: udvarfelosztás, csűr, kapu, kút, sütő-ház, kemence és más melléképületek.

4. CONCLUZIILE TABELULUI DE EVALUARE / KÖVETKEZTETÉSEK – ÉRTÉKELŐ TÁBLÁZAT

A. Locuințe/obiective de utilitate publică / Lakóházak és középületek

Au fost numărate 295 locuințe și obiective de utilitate publică, care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și starea de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

295 ház -beleértve középületeket- volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a következő alkategóriákat tartalmazza:

1. CASE DE LOCUIT / LAKÓHÁZ

A. Tipologie / Típus

A. case tradiționale simple și vechi

Szimpla, hagyományos régi ház

B. case tradiționale vechi cu arhitectură mai complexă

Hagyományos, régi ház bonyolultabb architektúrával

C. case de locuit comune construite după anul 1950

Az 1950-es évek után épített, szokásos lakóház

D. case stridente și deranjante din punct de vedere a imaginii satului tradițional

A hagyományos faluképtől eltérő, kirívó, zavaró ház

E. conace sau clădiri cu acest caracter

Kúriák és hasonló karakterű házak

B. Originalitate / Jelleg

• fără nicio intervenție

Eredeti, beavatkozás nélküli

• prezentând intervenții potrivite (de renovare)

Megfelelő beavatkozással (felújítás)

• prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

Nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

• bună / Jó

• medie / Átlagos

• rea / Rossz

2.OBIECTIVE DE UTILITATE PUBLICĂ / KÖZÉPÜLETEK

Astfel, se identifică ca obiective de utilitate publică 10 construcții, respectiv: 2 biserici, 1 clădire de învățământ – școală generală, 1 centru comunitar, 3 centre comerciale - magazine mixte, 2 pensiuni și o stație de epurare. Pe lângă acestea de menționat sunt și firma de prelucrare lemn, depozitul de legume și terenul de sport al localității

Középületek (10 db.): 2 templom, 1 iskola, 1 közösségi ház, 3 vegyesbolt, 2 panzió, 1 szennyvíztisztító telep, ezeken kívül van még 1 faipari vállalat, 1 zöldségraktár és a sportpálya.

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 30% - 88 case tradiționale simple și vechi

88 szimpla, hagyományos régi ház

cca 2% - 7 casă tradițională veche cu arhitectură mai complexă

7 hagyományos, régi ház bonyolultabb architektúrával

cca 36%- 105 case de locuit comune construite după anul 1950

105 az 1950-es évek után épített, szokásos lakóház

cca 31% - 92 case stridente și deranjante din punct de vedere a imaginii satului tradițional

92 hagyományos faluképtől eltérő, kirívó, zavaró ház

cca 1% - 3 conace sau clădiri cu acest caracter

3 kúria

B. Originalitate / Jelleg

cca 58% - 172 case fără nicio intervenție

172 eredeti, beavatkozás nélküli

cca 6% - 16 case prezentând intervenții potrivite (de renovare)

16 megfelelő beavatkozással (felújítás)

cca 36% - 107 case prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

107 nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

cca 82% - 241 case stare fizică bună / 241 jó állapotú

cca 17% - 50 case stare fizică medie / 50 átlagos állapotú

cca 1% - 4 case stare fizică rea / 4 rossz állapotú

În ziua de azi satul Betești păstrează numai 30% din fondul construit ce aparține tipologiei tradiționale, restul fiind compus din clădiri noi, realizate după anul 1950 – cca 36% și clădiri stridente, ce nu se integrează în peisajul rural – cca 31%.

Datorită includerii sale în structura administrativă a orașului Cristuru Secuiesc, i-a fost impulsionată dezvoltarea economică, însoțită de toate efectele sale: pozitive, de creștere a nivelului de trai, dar și negative- de inserare în peisaj a unor elemente ce fac notă discordantă cu imaginea rurală tradițională: fabrici, depozite, etc. Aspectul general este alterat, de asemenea, de un procent mare- cca 36% de locuințe care au suferit intervenții nepotrivite ce le-au modificat în mod necorespunzător imaginea: finisaje și materiale atipice, volumetrii și fațade schimbate etc. Rezultă că sunt necesare reglementări ale intervențiilor pentru a păstra măcar procentul de clădiri tradiționale rămas, în special elementele mai deosebite, precum casele cu arhitectură mai complexă sau conacele, în procent de cca 3% și poate chiar a recupera o parte din cele alterate.

Jelenleg a házak 30%-a hagyományos jellegű, a többi már új épület, az 1950-es évek után épültek (36%) és a hagyományos faluképtől eltérő, kirívó, zavaró házak pedig 31%-ban vannak jelen. Beindult a gazdasági fejlődés is annak köszönhetően, hogy Székelykeresztúrhoz csatolták közigazgatásilag, ennek a pozitív vonzata az volt, hogy megemelkedett az életszínvonal, a negatív pedig, hogy olyan elemek is megjelentek a faluban, melyek disszonanciát váltottak ki a falu hagyományos képe kapcsán, ezek a gyárak, raktárak, a szennyvíztelep, stb. voltak. Megváltozott az általános aspektusa megváltozott, mely alatt szintén nagy százalékot értünk: a lakások 36%-a helytelen beavatkozást szenvedett el, mindez befolyásolja a faluképet is: módosított eredeti architektúra, hagyományostól eltérő burkolat, anyag-és színhasználat, stb. figyelhető meg.

Ezekből következik, hogy olyan beavatkozó szabályozásokra van szükség, melyek legalább a hagyományos épületek megőrzését támogatják, főleg az építészetileg komplexebb házak és kúriák esetében (3%), és még az is lehet, hogy vissza is lehetne nyerni egy részüket a megváltozott jellegű házaknak.

Deși localitatea are azi și infrastructură turistică și este în atenția turiștilor ce vizitează zona, se remarcă o carență în renovarea și îmbunătățirea clădirilor, astfel încât peste jumătate din ele nu au suferit nici un fel de intervenție. Drept urmare, o treime din fondul construit este deja degradat, contribuind la discrepanța generală de imagine – se poate observa ca locuințele se regăsesc în două

stări extreme – stare bună sau rea, fără linie de mijloc. Acest lucru reprezintă o ilustrare a disparităților financiare din cadrul satului dar și a tendinței generale de schimbare treptată a imaginii rurale tradiționale cu una considerată mai modernă.

Noha jelenleg a településnek turisztikai infrastruktúrája van, azaz a turisták számára is igyekeztek vonzóvá tenni a helyet, mégis egy kisebb érdektelenség figyelhető meg az épületek renoválása kapcsán, úgy hogy több mint felénél nem történt semmilyen beavatkozás. Ennek következménye, hogy az épületállományok egyharmada már degradálódott, ezzel hozzájárulva az általános kép különbözőségéhez: a lakások két szélsőséges állapotban vannak: vagy jó vagy rossz állapotban, nincs középút. Ez a kép visszaadja a faluban a pénzügyi egyenlőtlenségeket, valamint a falu megváltozásának a tendenciáját is érzékelteti, a hagyományos kép átváltozik lassanként egy modernebb képpé.

B. Șure / Csűrök

Au fost numărate 111 șure care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și starea de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

111 csűr volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a köv. alkategóriákat tartalmazza:

A. Tipologie / Típus

A. șure simple din bârne de lemn

Szimpla, fagerendás csűr

B. șure din bârne de lemn cu grajd pentru animale, din piatră sau cărămidă

Fagerendás csűr kő- vagy téglaiállalóval

C. șure din cărămidă sau piatră

Tégla- vagy kőcsűr

D. șure noi din cadre de lemn și scânduri

Új, fakeretes, deszkázott csűr

E. șure aferente conacelor

Kúriákhoz tartozó csűr

B. Originalitate / Jelleg

• fără nicio intervenție

Eredeti, beavatkozás nélküli

• prezentând intervenții potrivite (de renovare)

Megfelelő beavatkozással (felújítás)

• prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

Nem megfelelő beavatkozással (modosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

• bună / Jó

• medie / Átlagos

• rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

- cca 79% - 88 șure simple din bârne de lemn
szimpla, fagerendás csűr
- 0.00% - 0 șure din bârne de lemn cu grajd pentru animale, din piatră sau cărămidă
Fagerendás csűr kő- vagy téglaiállalóval
- cca 19% - 21 șure din cărămidă sau piatră
Tégla vagy kőcsűr
- cca 1% - 1 șură nouă din cadre de lemn și scânduri
Új, fakeretes, deszkázott csűr
- cca 1% - 1 șură aferentă conacelor
Kúriákhoz tartozó csűr

B. Originalitate / Jelleg

- cca 80% -89 șure fără nicio intervenție
Eredeti, beavatkozás nélküli csűr
- cca 2% - 2 șure prezentând intervenții potrivite (de renovare)
csűr megfelelő beavatkozással (felújítás)
- cca 18% - 20 șure prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
csűr nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

- cca 61% - 68 șure în stare fizică bună
jó állapotú
- cca 37% - 41 șure în stare fizică medie
átlagos állapotú
- cca 2% - 2 șură în stare fizică rea
rossz állapotú

Mai puțin de jumătate din gospodăriile din Betești mai păstrează în perimetrul lor o șură, marea majoritate a lor, cca 79% fiind șure simple din bârne, pe tipologia a și cca 19%, construcții mai solide, din piatră și cărămidă. Din momentul construirii lor, numai 20% din șure au suferit intervenții, marea majoritate nepotrivite, ce le-au alterat arhitectura originală. De aceea, doar în jur de 60% din șure se mai păstrează în stare fizică bună, restul fiind în curs de degradare. Este posibil, datorită schimbării treptate a profilului economic local și a centralizării unor servicii, spre exemplu depozitul pentru colectare de legume, șura să nu mai prezinte aceeași importanța în viața locuitorilor în următorii ani.

Az adatok alapján következik, hogy Betfalván minden háztartásban van egy csűr, 79%-uk egyszerű, gerendából készült, mint a hargitaiak és 19%-uk szolidabb: kőből és téglából épült. Megépítésük óta csak 20%-uknál történt beavatkozás, legtöbb esetben ez helytelen módon, melyek megváltoztatták az eredetiek architektúráját. Emiatt, csak a csűrök 60%-a van jó állapotban, a többi folyamatosan degradálódik. Mivel a helyi gazdasági profil lassanként megváltozik és mivel egyes szolgáltatásokat centralizálnak (pl. raktár van a zöldségek számára), így a jövőben, valószínűleg már nem ugyanaz lesz a szerepe a csűrnek az emberek életében, mint régen.

C. Porți / Kapuk

Au fost numărate 255 porți care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și starea de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

255 kapu volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a köv. alkategóriákat tartalmazza:

A. Tipologie / Típus

A. porți simple țărănești

Szimpla, parasztos kapu

B. porți cu închidere deasupra la poarta mică

Kapu, fedett gyalogkapuval

C. porți cu închidere pe întreaga deschidere

Teljesen fedett kapu, a ház homlokzatából folytatólagosan

D. porți secuiești

Székelykapu

E. porți care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadecvate

Kapu, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból

F. porți care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident

Kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kapu

G. porți aferente conacelor

Kúriákhoz tartozó kapu

B. Originalitate / Jelleg

• fără nicio intervenție

Eredeti, beavatkozás nélküli

• prezentând intervenții potrivite (de renovare)

Megfelelő beavatkozással (felújítás)

• prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

Nem megfelelő beavatkozással

C. Stare fizică / Állapot

• bună / Jó

• medie / Átlagos

• rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 42% - 106 porți simple țărănești

szimpla, parasztos kapu

cca 0.39% - 1 poartă cu închidere deasupra la poarta mică

kapu, fedett bejárati (kis)kapuval

cca 1% - 3 porți cu închidere pe întreaga deschidere

teljesen fedett kapu, a ház homlokzatából folytatólagosan

cca 4% - 11 porți secuiești

Székelykapu

cca 26% - 67 porți care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadecvate

- kapu, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból
- cca 24%- 62 porți care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident
kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kapu
- cca 2% - 5 porți aferente conacelor
Kúriákhoz tartozó kapu

B. Originalitate / Jelleg

- cca 48% - 122 porți fără nicio intervenție
eredeti, beavatkozás nélküli
- cca 16% - 41 porți prezentând intervenții potrivite (de renovare)
megfelelő beavatkozással (felújítás)
- cca 36% - 92 porți prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
nem megfelelő beavatkozással

C. Stare fizică / Állapot

- cca 67% - 171 porți în stare fizică bună
jó állapotú
- cca 28% - 71 porți în stare fizică medie
átlagos állapotú
- cca 5% - 13 porți în stare fizică rea
rossz állapotú

Din totalul de porți din Betești doar 7% sunt reprezentative pentru tipologia satului, mai exact porțile cu închidere pe întreaga deschidere, sau doar pe poarta mică și, bineînțeles, porțile secuiești. Peste jumătate din porțile satului sunt realizate din materiale neadecvate și cu finisaje stridente, atipice, sau încercând să imite tipologia, ajungând să contrasteze neplăcut cu cele tradiționale. Mai mult chiar, un procent semnificativ, de cca 36% din porți au suferit intervenții necorespunzătoare, ce le-au alterat arhitectura. **Rezultă că, Beteștiul nu oferă o imagine de sat tradițional, fiind necesare măsuri de reglementare a construcțiilor și modului de efectuare a intervențiilor.** Deoarece jumătate din porți nu au fost niciodată renovate, starea lor generală este în curs de degradare, cu o treime din ele în stare fizică medie, ce vor necesita, deci, lucrări de recondiționare în următorii ani.

Körülbelül a kapuk 7%-át az itteni falvak értékes, jellegzetes elemeiként lehet számba venni (székelykapuk és hagyományos paraszti kapuk fedett kiskapuvál). Több mint fele a házaknak kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült, amik degradálják a faluképet. Egy jelentős százalékban (36%) a kapuk helytelen beavatkozást szenvedtek el, mely módosította az architektúrájukat is.

Összegzésként elmondható, hogy Betfalva utcaszinten nem idézi a hagyományos falu képét, így szükséges lenne az épületeket és az azokat érintő módosításokat szabályozni. Annak ellenére, hogy a kapuk fele soha nem volt renoválva, az általános állapotuk folyamatosan romlik, egyharmaduk közepes állapotban van, tehát felújításra szorulnak a következő években.

D. Împrejmui / Kerítés

Au fost numărate 246 împrejmuiri aferente gospodăriilor care au fost clasificate după două categorii: tipologie și starea de degradare. Cele două categorii prezintă următoarele subcategorii:

246 portăhoz tartozó kerítés volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus és állapot. Ezen kategóriák a köv. alkategóriákat tartalmazzák:

A. Tipologie / Típus

A. împrejmuiri simple țărănești

Szimpla, parasztos kerítés

B. împrejmuiri cu soclu tradiționale

Kerítés hagyományos talapzaton

C. împrejmuiri care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadevate

Kerítés, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból

D. împrejmuiri care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident

Kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kerítés

E. împrejmuiri aferente conacelor din zidărie plină

Kúriákhoz tartozó tömör falazatú kerítés

B. Stare fizică / Állapot

• bună / Jó

• medie / Átlagos

• rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 33% - 82 împrejmuiri simple țărănești

szimpla, parasztos kerítés

cca 7% - 16 împrejmuiri cu soclu tradiționale

kerítés hagyományos talapzaton

cca 28% - 69 împrejmuiri care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadevate

kerítés, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból

cca 29% - 71 împrejmuiri care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident

Kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kerítés

cca 3% - 8 împrejmuiri aferente conacelor din zidărie plină

Kúriákhoz tartozó tömör falazatú kerítés

B. Stare fizică / Állapot

cca 64% - 158 împrejmuiri în stare fizică bună

jó állapotú

cca 28% - 69 împrejmuiri în stare fizică medie

átlagos állapotú

cca 8% - 19 împrejmuiri în stare fizică rea

rossz állapotú

Situația împrejmuirilor este similară cu cea a porților, foarte puține împrejmuiri tradiționale, pe soclu, sau ale conacelor, supraviețuind până astăzi – în total 10%. Mai mult, cea mai mare parte din împrejmuiri, cca 57% sunt realizate din materiale neadevate sau imită doar ca formă tipologia tradițională. Rezultă per total o imagine alterată a satului, diferită de specificul local. Nici starea lor generală nu este satisfăcătoare, o treime fiind în stare medie sau chiar rea. Datorită poziției Beteștiului în proximitatea orașului și a presiunii exercitate de vecinătatea cu acesta, satul este supus

unor presiuni socio-culturale și, în încercarea de a se adapta la noile standarde, riscă să-și sacrifice moștenirea culturală.

A kerítések helyzete hasonlít a kapuk esetéhez: nagyon kevés a hagyományos, talapzaton lévő kapu vagy a kúriákhoz tartozó kapu (10%). 57% a kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kerítés. Ez a hargitai falu képének módosulását eredményezi, a helyi sajátosságoktól különbözően. Ezen kívül az általános állapotuk sem kielégítő, egyharmaduk átlagos vagy rossz állapotban van. Annak köszönhetően, hogy a város közelében van és hogy a modern gazdasági fejlődés irányába alakul, Betfalva szocio-kulturális nyomásnak van kitéve és az, hogy átveszik az új standardokat, valószínűleg a kulturális örökségek feláldozásával járhat.

E. Fântâni / Kutak

Au fost numărate 111 fântâni aferente gospodăriilor care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și stare de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

111 kút volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a köv. alkategóriákat tartalmazza:

A. Tipologie / Típus

- A. Fântână cu roată / kerekeskút
- B. Fântână cu cumpănă / gémeskút

B. Originalitate / Jelleg

- fără nicio intervenție
Eredeti, beavatkozás nélküli
- prezentând intervenții potrivite (de renovare)
Megfelelő beavatkozással (felújítás)
- prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
Nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

- bună / Jó
- medie / Átlagos
- rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 89% - 99 fântâni cu roată / kerekeskút
cca 11% - 12 fântâni cu cumpănă / gémeskút

B. Originalitate / Jelleg

cca 49% - 54 fântâni fără nicio intervenție
Eredeti, beavatkozás nélküli kút
Cca 18% - 20 fântână prezentând intervenții potrivite (de renovare)
megfelelő beavatkozással (felújítás)
cca 33% - 37 fântâni prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

cca 48% - 53 fântâni în stare fizică bună / jó állapotú kút

cca 36% - 40 fântâni în stare fizică medie / átlagos állapotú kút

cca 16% - 18 fântâni în stare fizică rea / rossz állapotban levő kút

Puțin peste o treime din gospodăriile de azi din Betești mai dețin o fântână, din care cca 11% sunt din cele, cu cumpănă, elemente specifice pentru această zonă. Din păcate, o treime din fântâni au fost alterate prin intervenții nepotrivite și numai 18% au avut parte de lucrări de renovare corect realizate. Restul, de aproape jumătate, nu au fost niciodată recondiționate, iar acest lucru se reflectă în starea lor generală: mai bine de jumătate sunt deteriorate, sau pe cale de a se deteriora. Rezultă că fântâna ca element și-a pierdut din importanța și, în contextul bunei accesibilități a localității la un proiect de dezvoltare a rețelei de apă potabilă, fântânile urmează treptat să dispară.

Kevesebb, mint egyharmada a háztartásoknak rendelkezik egy kúttal, melyből 11% a régi stílusú gémeskút, mely a hely sajátos eleme. Sajnos, egyharmaduknál nem megfelelő beavatkozások figyelhetők meg, csak 18%-nál figyelhető meg helyesen megvalósított renoválás. A többi, majdnem a fele, soha nem volt renoválva, ez azt jelenti, hogy több mint fele meg van rongálva vagy folyamatosan romlik az állapotuk.

Összegzésként elmondható, hogy a kút vesztett fontossági szerepéből, és annak fényében, hogy a település könnyen megközelíthető és alig néhány km-re van Székelykeresztúrtól, a lakosok a jövőben majd a közös ivóvízhálózat nyújtotta lehetőségekhez folyamodnak, a kutak pedig ennek következtében lassanként eltűnnek.

F. Clădiri anexe pentru utilaje, clădiri anexe pentru depozitare, cuptoare, wc in curte, stup de albine, morminte și opere comemorative de război Melléképületek, tározók, kemencék, árnyékszék, méhkaptár, hadisírok és megemlékező alkotások

Au fost numărate 103 anexe pentru utilaje, 183 clădiri anexe pentru depozitare, 21 cuptoare, 54 WC-uri în curte, 1 stupi de albine, 0 monumente vizibil din strada, 3 fantani accesibile de pe domeniul public.

Azonosítva lett 103 mezőgazdasági épület gépeknek, 183 tározó, 21 kemence, 54 árnyékszék, 1 méhkaptár, 0 megemlékező alkotás (hősök terén), 3 az utcán (közterületen) található kút.

5. MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE / MŰEMLÉKEK ÉS RÉGÉSZETI HELYEK

S-au identificat monumente istorice, conform listei monumentelor istorice din 2010, publicată de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național:

Azonosítva lettek a következő műemlékek, a Kulturális Minisztérium által, 2010-ben megjelentetett műemléklista szerint:

Nr. crt.	Cod LMI	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
21	HR-I-s-B-12653	Situl arheologic Betești - Köleskert	sat BETEȘTI; oraș CRISTURU SECUIESC	„Köleskert – Egertó (Kereksás)” în vatra satului, pe malul stâng al Tárnavei Mari, pe ogorul lui Szecsi Domokos și al vecinilor săi	
22	HR-I-m-B-12653.01	Așezare	sat BETEȘTI; oraș CRISTURU SECUIESC	„Köleskert – Egertó (Kereksás)” în vatra satului, pe malul stâng al Tárnavei Mari, pe ogorul lui Szecsi Domokos și al vecinilor săi	sec. VII - VIII, Epoca migrațiilor
23	HR-I-m-B-12653.02	Așezare	sat BETEȘTI; oraș CRISTURU SECUIESC	„Köleskert – Egertó (Kereksás)” în vatra satului, pe malul stâng al Tárnavei Mari, pe ogorul lui Szecsi Domokos și al vecinilor săi	sec. I a. Chr, Latène
24	HR-I-m-B-12653.03	Așezare	sat BETEȘTI; oraș CRISTURU SECUIESC	„Köleskert – Egertó (Kereksás)” în vatra satului, pe malul stâng al Tárnavei Mari, pe ogorul lui Szecsi Domokos și al vecinilor săi	Epoca bronzului, Cultura Wietenberg
312	HR-II-m-B-12752	Conacul Biró	sat BETEȘTI; oraș CRISTURU SECUIESC	76	înc. sec. XIX

6. ELEMENTE PROPUSE PENTRU PROTECȚIE LOCALĂ / HELYI VÉDELEMRE KIJELÖLT ELEMEEK

Toate gospodăriile secuiești tradiționale sunt propuse pentru protecție locală.

Az összes hagyományos székely porta ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate șurele tradiționale realizate folosind materiale precum lemn, cărămidă, piatră, țiglă și șindrilă sunt propuse pentru protecție locală.

Az összes hagyományos (fa, téglá, kő, cserép, valamint zsindey) anyagokból épült csűr ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate casele tradiționale vechi sunt propuse pentru protecție locală.

Minden hagyományos, régi ház ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate porțile tradiționale sunt propuse pentru protecție locală.

Minden hagyományos kapu ki lett jelölve helyi védelemre

Toate fântânile cu roată și fântânile cu cumpănă realizate folosind materiale tradiționale (lemn, țiglă, șindrilă) sunt propuse pentru protecție locală.

Minden kerekes, valamint gémeskút, mely anyaghasználatá hagyományos (mint: fa, cserép, zsindey) ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate anexele (porumbar, cuptor, bucătărie de vară, etc) realizate din materiale tradiționale (lemn, cărămidă, țiglă) sunt propuse pentru protecție locală.

Minden melléképület (kemence, sütő, stb.), mely anyaghasználatá hagyományos (mint: fa, téglá, cserép) ki lett jelölve helyi védelemre.

Detalierea capitolului se regăsește în regulamentul local de urbanism.

A részletek megtalálhatóak a helyi urbanisztikai szabályzatban.

7. ELEMENTE VALOROASE / ÉRTÉKES ELEMEEK

S-au identificat 13 elemente valoroase care descriu în modul cel mai fidel tipologiile existente și autenticitatea satului Betești.

13 értékes elem lett azonosítva, melyek pontos képet adnak az itt élő tipológiákról, valamint Betfalva eredetiségét tükrözik.

nr. 21 – casă/ ház

nr. 33 – casă/ ház

nr. 47 – școală și grădiniță/ iskola, óvoda

nr. 54 - casă/ ház

nr. 61 – casă/ ház

nr. 72 – conacul Biro/ Biró kúria

nr. 96 - casă/ ház

nr. 136 – casă/ ház

nr. 141 – casă/ ház

nr. 224 – casă/ ház

nr. 223 – casă/ ház

nr. 216 – casă/ ház

biserica/ templom

NOTA: In realizarea releveelor din fisele de cartare ale elementelor valoroase, se ia in considerare un grad de aproximare in ceea ce priveste compartimentarile interioare ale constructiilor, respectiv anexele existente in cadrul gospodariilor, intrucat o serie din aceste spatii studiate nu au fost accesibile, pentru o documentare in detaliu

MEGJEGYZÉS: az értékes elemek adatlapjaihoz készült felméréseknél az épületek belső feltérképezése, valamint a porták egyes melléképületeinek funkcionális meghatározása hozzávetőleges, mivel a tanulmányozott területek egy része nem volt elérhető egy részletes dokumentációhoz.

Întocmit:
arh. **Bălan Ioan**
urb.peis.**Ioana Mircea**